

سوال

واجب است مسلمانان در حال نماز صف‌های خود را مرتب کنند و شانه‌ها را در یک خط قرار دهند و جاهای خالی را در صف پر کنند. من اخیراً در جایی نزدیک خانه‌ام بودم و زنان حاضر در آنجا به یکی از زنان اقتدا کرده بودند اما جدا از صف و دور از یکدیگر ایستاده بودند. خواستم به آنها بگویم به هم نزدیک شوند تا صف‌ها راست شود اما نپذیرفتند و نماز شروع شد و ندانستم چکار کنم و نمازم را شروع کردم اما جدا از صف در حالی که به امام اقتدا کرده بودم تا فتنه‌ای رخ ندهد و پس از پایان نماز فوراً از آنجا رفتم. نمی‌دانم کاری که کرده‌ام درست است؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

اولاً:

مرتب کردن صف‌ها در نماز واجب است. پیش‌تر در پاسخ به سوال (36881) به بیان این مسأله پرداختیم.

در این مورد به سبب عموم ادله تفاوتی میان نماز مردان و زنان نیست.

از جمله‌ی مرتب کردن صف‌ها: کامل کردن صف‌ها، وصل کردن صف‌ها و نبودن فاصله در میان افراد است. ابوداود (666) از عبدالله بن عمر - رضی الله عنهما - روایت نموده که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - فرمودند: **صف‌ها را [به درستی] برپا دارید، شانه‌ها را در یک خط قرار دهید و جاهای خالی را پر کنید و به دست برادران خود نرم باشید (یعنی اگر کسی شما را حرکت داد تا صف را راست کند بپذیرید) و برای شیطان جای خالی نگذارید. هر که صفی را وصل نماید خداوند او را وصل می‌نماید و هر که صفی را قطع کند خداوند او را قطع کند** آل‌بانی در *مشکاة المصابیح* (۱۱۰۲) آن را صحیح دانسته است.

شیخ ابن عثیمین - رحمه الله - می‌گوید:

«عموم ادله دال بر مرتب نمودن صف‌ها در هر نماز جماعتی، در نماز فرض یا نافله مانند قیام شب یا نماز جنازه یا نماز جماعت زنان است. یعنی هر جا صف مشروع است، مرتب نمودن آن نیز مشروع شده است.»

بسیاری از مردم در مورد راست کردن صف‌ها سهل‌انگاری می‌کنند، با وجود آنکه ادله نشان دهنده‌ی وجوب مرتب کردن صف‌ها است، از جمله حرص پیامبر - صلی الله علیه وسلم - و خلفای او به مرتب نمودن صف‌ها، تا جایی که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - به سینه و شانه‌ی اصحابش دست می‌کشید و می‌فرمود: **راست بایستید و با هم اختلاف نکنید که دل‌هایتان دچار اختلاف می‌شود** و خلفای راشدین مانند عمر و عثمان - رضی الله عنهما - کسانی را مسئول مرتب کردن صف‌ها کرده بودند و هر گاه آنان اطلاع می‌دادند صف‌ها مرتب شده برای شروع نماز تکبیر می‌گفتند».

مجموع فتاوی ابن عثیمین (۱۰۶ / ۱۷).

از شیخ صالح الفوزان - حفظه الله - پرسیده شده:

آیا در نماز جماعت زنان مرتب نمودن و راست کردن صف‌ها شرط است، و آیا حکم صف اول و دیگر صف‌ها یکی است؛ به ویژه آنکه نمازخانه‌ی زنان کاملاً از نمازخانه‌ی مردان جدا است.

ایشان پاسخ دادند: **در مورد صف زنان همان چیزی مشروع است که در مورد صف مردان مشروع است یعنی راست نمودن و مرتب کردن صف‌ها و کامل کردن صف اول و سپس صف بعدی و پر کردن جاهای خالی در صف‌ها، و اگر [در مسجد] میان نمازخانه‌ی مردان و زنان مانع [و دیواری] نبود به سبب دوری بیشتر از مردان بهترین صف زنان صف آخر است، چنانکه در حدیث آمده. اما اگر میان زنان و مردان دیوار بود آنطور که به نظر من می‌رسد بهترین صف زنان، صف اول است زیرا هم محذور (یعنی نزدیکی به مردان) از بین رفته و هم نزدیکی به امام بهتر است، والله اعلم (المنتقی من فتاوی الفوزان).**

ثانیا:

نماز خواندن به تنها در پشت صف جایز نیست مگر در صورت عذر؛ زیرا رسول الله - صلی الله علیه وسلم - هنگامی که مردی را دید که به تنهایی در پشت صف نماز می‌خواند به او فرمود: **نماز را دوباره بخوان، زیرا شخص تنها در پشت صف نماز ندارد** به روایت احمد (۱۵۷۰۸). **آلبانی در إرواء الغلیل (۵۴۱) آن را صحیح دانسته است.**

برای مطالعه‌ی بیشتر در مورد نماز شخص تنها پشت صف به پاسخ سوال شماره‌ی (11199) مراجعه نمایید.

بنابراین و بر اساس عموم حدیث پیشین زن اگر به تنهایی و بدون عذر پشت سر جماعت نماز بخواند نمازش صحیح نیست.

و همینطور برای اینکه پیامبر - صلی الله علیه وسلم - مردی را دید که به تنهایی پشت صف نماز می‌خواند، پس به ایشان دستور داد که نمازش را دوباره به جای آورد به روایت ابوداود (۶۸۲) و ترمذی (۲۳۰). **آلبانی این روایت را صحیح دانسته است.**

ابن قیم - رحمه الله - می‌گوید: «اگر زنی جدا از صف زنان نماز بخواند نمازش صحیح نیست، مانند مردی که به تنهایی پشت [صف] مردان نماز بگذارد. قاضی ابویعلی در توضیح بر عموم سخن رسول الله - صلی الله علیه وسلم - که فرموده است: **شخص تنها پشت صف نماز ندارد** [احمد] می‌گوید:

زنی که تنها پشت صف مردان نماز بخواند از عموم این [حدیث] خارج است [و نمازش صحیح است] به دلیل حدیث صحیح...»

الصلاة وأحكام تاركها (۱۰۸).

مرداوی - رحمه الله - می‌گوید:

«اگر یک زن یا بیشتر پشت سر زنی نماز خواندند، بر اساس قول صحیح در مذهب ایستادن یکی از آنها به تنهایی پشت سرش صحیح نیست. قاضی [ابویعلی] در **التعلیق** این را به قطع بیان کرده است...». (الانصاف: ۲ / ۳۰۰).

اما اگر شخص به سبب عذری تنها پشت صف بایستد، مانند آنکه جایی در صف نیابد، یا زنی پشت صف مردان نماز بخواند نمازش صحیح است؛ زیرا انس بن مالک - رضی الله عنه - روایت کرده که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - برای وی و مادرش یا خاله‌اش امامت کرد، پس او را در سمت راستش قرار داد و آن زن پشت سرشان [به تنهایی] ایستاد. به روایت مسلم (۶۶۰).

شیخ الاسلام ابن تیمیه - رحمه الله - می‌گوید: **علما بر صحیح بودن ایستادن زن [در پشت صف] در صورتی که زنی دیگر جز او نبود، اتفاق دارند، چنانکه در سنت وارد شده است** (مجموع الفتاوی: ۲۳ / ۳۹۵).

بنابراین واضح است که هر کس بدون عذر به تنهایی پشت صف نماز بخواند نمازش باطل است، چه مرد باشد و چه زن، و در صورتی که وقت باقی است باید نمازش را تکرار نماید زیرا یک واجب یعنی مرتب کردن صف را ترک کرده، البته اگر به وجوب آن آگاه باشد.

اما اگر حکم را نمی‌داند و وقت نماز خارج شد، لازم نیست نمازش را دوباره بخواند زیرا شرایط اسلام پس از دانستن الزامی می‌شود و این چیزی است که شیخ الاسلام - رحمه الله - نیز تقریر نموده است.

والله اعلم